

Türkiye Eğitim Dergisi

(2024) Cilt 9, Sayı 2, s. 293-305

Çocuk Eğitiminin Cumhuriyet Öncesi Türk Öykülerine Yansımaları

Teymur EROL¹
Aslıhan ERÇİN²

Özet

Bu çalışmanın amacı Cumhuriyet'ten önceki dönemlerde kabul gören çocuk eğitiminin Türk öykülerindeki izlerini bulmaktır. Bu kapsamda eğitim ortamlarını oluşturan bileşenlerin öykülerdeki yansımalarına odaklanılmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması kullanılmıştır. Çalışmanın veri kaynakları Tanzimat, Servet-i Fünûn, Fecr-i Ati edebiyatı, Millî Edebiyat dönemi ve bu süreçte yaşamış ama bu edebi dönem veya akımlara katılmamış olan bağımsız yazarların eserleridir. Çalışmanın verileri içerik analizi ile incelenmiştir. İncelenen eserlerden yola çıkılarak şu sonuçlar elde edilmiştir: Dönemin eğitim sistemi esaslı eğitim modeline dayanmaktadır. Bundan dolayı otorite ve ceza ile sıkça karşılaşmaktadır. Ayrıca dönemin dini esaslara dayalı eğitim sistemi nedeniyle okullarda ağırlıklı olarak din eğitimi içeren dersler okutulmaktadır. Öykülerdeki yansımalar dikkate alındığında, siyasi ve sosyal durumdan kaynaklı olarak eğitim alamayan pek çok çocuk vardır.

Anahtar Kelimeler

Cumhuriyet Öncesi Türk Öyküleri
Çocuk Eğitimi
Öğrenci
Öğretmen
Öykü

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 25.11.2024

Kabul Tarihi: 24.12.2024

Elektronik Yayın Tarihi: 27.12.2024

DOI: 10.54979/turkegitimdergisi.1591139

¹ Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Muş/Türkiye, t.erol@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1738-0858

² Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, aslihanercinn@gmail.com, ORCID: 0009-0000-4773-8772

Reflections of child education in pre-Republican Turkish stories

Abstract

The aim of this study is to find the traces of child education accepted in the periods before the Republic in Turkish stories. In this context, the focus is on the reflections of the components that constitute educational environments in the stories. The case study, which is one of the qualitative research methods, was used in the study. The data sources of the study are the Tanzimat, Servet-i Fünûn, Fecr-i Ati literature, the National Literature period and the works of independent writers who lived in this period but did not participate in these literary periods or movements. The data of the study was examined with content analysis. The following results were obtained based on the examined works: The education system of the period is based on the essentialist education model. Therefore, authority and punishment are frequently encountered. In addition, due to the education system based on religious principles of the period, courses that mainly include religious education are taught in schools. When the reflections in the stories are taken into consideration, there are many children who cannot receive education due to the political and social situation.

Keywords

Pre-Republic Turkish Stories
Child Education
Student
Teacher
Story

About Article

Sending Date: 25.11.2024
Acceptance Date: 24.12.2024
Electronic Issue Date: 27.12.2024

DOI: 10.54979/turkegitimdergisi.1591139

GİRİŞ

Bütün çocukların kendisine ait gelişim serüveni vardır. Dolayısıyla her çocuk farklı özellikler gösterir. Bahsedilen farklılıkları geliştirmeyi ve çocuğun kendine yetebilmesini sağlayan şey ise eğitim sürecidir. Eğitim, insanın yetenek ve becerilerini olgunlaşma sürecinde destekleyerek geliştiren bir araçtır. Bu süreçte yetişkinlerin destekleri ve çocuğun gelişimine katkı sağlayacak bir fiziksel ortam gerekir. Yani çevre desteği önemlidir. Şayet çocuk için uygun ve yeterli bir çevre sağlanırsa çocuk kolaylıkla kendi şahsiyetini ortaya koyabilir. İnsanın kendini geliştirmesinde ve kendi karakterini oluşturmasında içinde bulunduğu toplumun, ait olduğu kültürün ve yetiştiği ailenin önemli bir yeri vardır (Ergün, 2014).

Çocuk eğitimi denilince akla ilk gelen ebeveynlerdir; çünkü ilk eğitim aldığımız kişiler anne ve babalarımızdır. Bilimsel çalışmalar ile çağdaş eğitimdeki uygulamalar, kaliteli nesiller yetiştirebilmek amacıyla eğitimin olabildiğince erken yaşlarda verilmeye başlanmasını ve bu bağlamda aile desteğinin önemli olduğunu vurgulamaktadır (Seçkin ve Koç, 1997). İnsanların, bugün gösterdikleri davranışlar, geçmişin deneyimlerinden bağımsız değildir. Çocukluk yıllarındaki tecrübeler kişilik gelişimi üzerinde etkilidir. Çocuğun içinde doğduğu aile onu bütün yönleriyle etkileyen ilk ve en önemli sosyal çevredir. Dolayısıyla, temel eğitim kaynağı ailedir ve hangi eğitim kurumuyla kıyaslanırsa kıyaslansın çocuğu etkileme ve şekillendirme bakımından baskınlığın aile kurumunda olduğu görülmektedir. Çocuğun olumlu veya olumsuz pek çok alışkanlığı, ailesinde gözlemediği tutum ve davranışları taklit yoluyla

edinmesinin neticesinde oluşur (Girişken, 1974). Bu alışkanlıklar kemikleşerek kişinin karakterinin temelini atar ve dünya görüşünü şekillendirir. Aileden sonra öğretmen, okul ve çevre çocuğun yaşamının şekillenmesini sağlar. Çocuğun güzel yetişebilmesi iyi bir aileden sonra okul ve çevrenin iyi olmasına da bağlıdır (Özüdoğru, 2005). Ailede temel eğitimi alan çocuk okul, akran, yakın ve uzak çevrenin etkileriyle kişiliğini oluşturmaya devam eder. Yine çevre faktörlerinden olan kültür de çocuğun eğitimine ciddi şekilde etki etmektedir. Eğitim ile kültür kavramları birbirleriyle çok yakından ilişkili kavramlardır ve eğitim, içinde olduğu toplumun kültüründen etkilenir. İnsanın tutumları, içinde yaşadığı kültürün değerlerine göre şekillenir (Ottaway, 1998).

Günümüzde çocukluk biyolojik bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu anlayışla çocuk savunmasız olan, kendine ait kararlar veremeyen ve toplumla uyum halinde olabilmek için uygun davranışları öğrenmesi gereken insan anlamına gelmektedir (UNICEF, 2007). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilk maddesine göre, on sekiz yaşını dolduruncaya kadar her insan çocuk sayılmaktadır. Bu nedenle çocuğun eğitilmesi önem arz etmektedir. Çocuğun eğitiminde önemli bir faktör de okuldur. Okullar çocuğu bilişsel, sosyal, psikomotor vb. pek çok alanda eğitir ve yaşama hazırlar. Okuma ve yazma becerisi de okulun çocuğa kazandırdığı en temel becerilerdendir. Çocuğa yönelik yazılan edebi eserler çocuğun ruhuna, imge dünyasına hitap eder.

Edebiyat, dil ile oluşturulan sanat etkinlikleri ve eserlerinin genel adıdır. Edebiyatın temelinde edebî metin vardır. Çünkü edebiyatı ilgilendiren bütün faaliyetlerin merkezinde metinler yer almaktadır (Aktaş, 2009). Çocuk edebiyatı çocuğun hayal dünyasını geliştiren, eğitimine katkı sağlayan ve çocuğu yetişkinliğe hazırlayan süreci destekleyen önemli bir alandır. Aynı zamanda çocuklar için kaleme alınmış eserleri ifade eden bir olgudur (Şirin, 2016). Bu edebiyat, esas konusu çocuk olan; çocuğun ilgisi, dikkati, duygusu, düşünce ve hayal âlemine uygun; çocuğun bakış açısını, okuma yeteneğini ve çocuk gerçekliğini içeren, çocuğa okuma alışkanlığı kazandırmakla beraber, edebiyat, sanat ve estetik açısından gelişimine katkıda bulunan, çocuğu duyarlı olacak vaziyette yetişkinlik dönemine hazırlamayı amaçlayan bir edebiyat türüdür (Şirin, 2007). Yine çocuk edebiyatı, ilk çocukluk evresinden ergenliğe kadar olan zamanda çocuk bireylerin algı ve yorum yapma seviyeleri ile gelişim durumlarına uygun olacak şekilde oluşturulmuş; çocukların hayallerini duygu ve düşüncelerini geliştirip okuma kültürü edinmelerini ve okumaktan zevk almalarını sağlamayı hedefleyen uzamsal, dilsel ve yazılı olan bütün eserlere verilen isimdir (Sever, 2012). Çocuk edebiyatı çağımızdan önceki zamanlarda önemsenmemiş dolayısıyla da sınırları belli olmayan yeni bir edebiyat sahasıdır. Çocuk edebiyatı olgusu 1950'li yıllarda görülmeye başlamıştır. Bu kavram ilk olarak İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Bu tanımlardan da yola çıkarak çocuk edebiyatı gelişme dönemindeki kişilerin edebi gereksinimlerini karşılayan bir saha olmuştur (Akbaş, 2009). Çocukların dille ilgili sorunlarını çözme durumlarında ve kimlik inşasında çocuk edebiyatı eserlerinin önemli bir yeri olduğu bilinmektedir.

Osmanlıda çocuk eğitimi, dini temellere dayanarak oluşturulmuştur. Eğitim ulemalar aracılığıyla yürütülmüştür. Bütün Müslüman çocuklar, başlangıç olarak sıbyan mekteplerinde eğitim görürler. Devamında dinî temellere dayalı olan medreselerde eğitim alırlar. Osmanlı'nın dini esaslara dayalı bu eğitim sistemi ülkenin sosyal, kültürel ve siyasi gereksinimlerini karşılamada yetersiz kaldığı için Batılılaşma hareketlerine ortam hazırlayan nedenlerden biri olmuştur (Somel, 2012). Bu bağlamda eğitimde yenileşme hareketleri 1773-1839 tarihlerinde gerçekleşmiş ve bu yönde Batılı tarzda pek çok okul açılmıştır. Eğitimde ilk

yenileşme hareketlerine askeri eğitim alanında başlansa da zamanla idari alanlarda da bu yenileşme cereyanının aksettiği görülmektedir. Yine Osmanlı Devletinde özellikle kız çocukların evde eğitim alması döneme ait eserlerde karşımıza çıkmaktadır. Tanzimat'la birlikte başlayan Batılılaşma hareketi eserlerde karşımıza Batılı mürebbiyeleri çıkarmaktadır. Avrupa'dan getirilen bu mürebbiyeler özellikle zengin Türk konaklarının vazgeçilmez bir eğitim unsurunu oluşturmaktadır. Bu nedenle dönemin hikâye ve roman şahıslarında sıkça karşımıza çıkmaktadır (Kayra, 2003).

Dönemin eğitim modeli esasici eğitim felsefesi üzerine kurulmuştur. Esasici eğitimin esas gayesi; okuma, yazma ve çağdaş toplumsal tutumlar gibi temel becerilerin kişilere edindirilmesiyle kişinin kendini geliştirmesine destek olmaktır (Guttek, 2014). Realizm ve idealizm felsefelerine dayanan esasiciliğe göre insan, kültürel ve toplumsal bir varlıktır. Birey doğuştan herhangi bir bilgiyle sahip değildir (Sönmez, 2017). Esasiciliğe göre öğrenme tekrar ve ezberleme yoluyla yapılır. Öğrenci görüş bildirecek ve yetenek gösterecek durumda kabul edilmez. Bu sebeple öğretmenin anlattıklarını ezberlemeye ve tekrarlamaya mecburdur. Esasicilik öğretmenin, gerektiği zaman cezayı kullanmasını ve otorite konumunda olmasını ister. İhtiyaç halinde öğrenciye zor kullanılmasını önerir (Varış, 1993).

Türk edebiyatında Tanzimat dönemine kadar olan süreçte doğrudan çocuğa yönelik eserler bulunmamakla birlikte çocuğa hitap eden edebi türler (bilmece, tekerleme, fıkra vb.), tiyatral unsurlar (Hacivat ve Karagöz, meddah vb.) ve nasihat içeren eserler (Lütfiyye, Hayriyye) mevcuttur. Tanzimat döneminden itibaren Batı edebiyatına ait tür ve şekillerin edebiyatımızda kullanılması ile çocuk edebiyatında bir ilerleme yaşanmış ve çocuk edebiyatına yönelik eserlerde artış görülmüştür. Bu artış özellikle dilimize çevrilen eserlerle sağlanmıştır (Tercüme-i Manzume, Tercüme-i Telemak, Emile çevirisi vb.). Bu çevirileri çocuklara hitap eden çeşitli telif eserler izlemiştir (Hâce-i Evvel, Kıssadan Hisse, Ömer'in Çocukluğu vb.). Yine Tanzimat'la beraber çocuklara hitap eden süreli yayınlar çıkarılmıştır (Mümeyyiz, Hazine-i Etfal vb.). Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati dönemlerinde duraksayan çocuk edebiyatı Milli Edebiyat dönemi ile birlikte tekrar canlanmıştır. İbrahim Alâaddin Gövsa, Ali Ulvi Elöve, Tevfik Fikret ve Ziya Gökalp çocuk edebiyatına yönelik eserler yazmışlardır. (Çocuk Şiirleri, Çocuklara Neşideler, Şermin, Altın Işık vb.) Milli Edebiyat döneminde çocuk dergileri bakımından zengin numunelere rastlanmaktadır (Çocuk Bahçesi vb.) (Çıkla, 2005).

Bu verilerden hareket edilerek yürütülen bu çalışmanın amacı Cumhuriyet dönemi öncesinde yazılmış Türk öykülerinde çocuk eğitimini incelemektir. Bu bağlamda aşağıdaki soruların cevapları aranacaktır:

1. İncelenen öykülere eğitim ortamları nasıl yansımıştır?
2. Cumhuriyet öncesi Türk öykücülüğünde çocuk eğitimine yönelik modeller nelerdir?
3. Din eğitimi öykülere nasıl yansımıştır?
4. Öykülere yansıdığı kadarıyla toplumun eğitime bakış açısı nedir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışmada araştırmanın problemlerine cevap bulabilmek için nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması, güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların

kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan görgül bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 289). Araştırmacının bir durumu sıklıkla da bir programı, olayı, eylemi, süreci ya da bir veya daha fazla bireyi derinlemesine analiz ettiği bir araştırma desenidir (Creswell, 2017: 14)

Veri Kaynağı

Bu çalışmada, Cumhuriyet öncesi bütün edebi dönemleri kapsayan örnekleri inceleyebilmek amacıyla her edebi döneme ait en az bir hikâye kitabı incelenmiştir. Toplamda 81 tane öykü incelenmiş bunlardan 18 tanesinde araştırma konusuna dair veri bulunabilmiştir. Tanzimat, Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati dönemlerine ait eserlerde çocuk eğitime ilişkin çok az veri bulunmakla birlikte Milli Edebiyat dönemine ait eserlerden çocuk eğitime yönelik daha çok veri elde edilmiştir. Hikâye türü Tanzimat Dönemi ile birlikte edebiyatımıza girdiği için çalışmanın kapsamını Tanzimat, Servet-i Fünun, Fecr-i Ati ve Milli Edebiyat dönemleri ile bu dönemlerde yaşamış ama hiçbir edebi oluşuma dâhil olmamış bağımsız sanatçıların eserleri oluşturmaktadır. İncelenen eserler şunlardır:

Tanzimat Dönemi'nden incelenen eserler: Letaif-i Rivayat (Ahmet Mithat Efendi), Küçük Şeyler (Samipaşazade Sezai), Şemsa ve Saime (Recaizade Mahmut Ekrem)

Servet-i Fünun Dönemi'nden incelenen eserler: Seçme Hikâyeler (Mehmet Rauf), Ferhunde Kalfa ve Kar Yağarken (Halit Ziya Uşaklıgil)

Bağımsız sanatçılardan incelenen eserler: Kadınlar Vaizi (Hüseyin Rahmi Gürpınar), Kuduz Düğünü (Ahmed Naim),

Fecr-i Ati ve Millî Edebiyat Dönemlerinden incelenen eserler: Bir Serencam (Yakup Kadri Karaosmanoğlu), Çağlayanlar (Ahmet Hikmet Müftüoğlu), Dağa Çıkan Kurt (Halide Edip Adıvar), Seçme Hikâyeler I-II (Ömer Seyfettin), Gurbet Hikâyeleri (Refik Halit Karay), Gamsızın Ölümü (Reşat Nuri Güntekin), Milli Savaş Hikâyeleri (Yakup Kadri Karaosmanoğlu).

Verilerin Analizi

Bu çalışmada elde edilen veriler içerik analiz yöntemi ile incelenmiştir. Bu yöntemde temel amaç elde edilen verileri açıklamak ve yorumlamak için kavram ve ilişki ağı oluşturmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Belirli kurallar gözeterek metnin geneline yayılmış örtük içerikleri tematik biçimde ayrıştırmak, özetlemek ve böylece içeriği sistematik bir çözümleme ile açığa çıkarmak içerik analizinin esasını oluştur (Büyüköztürk vd., 2016). Bu çalışmada içerik analiz yöntemini temel alarak oluşturulmuş tematik kategoriler şu şekildedir: Öğrenme ortamı, öğrenme modeli, din eğitimi, toplumun eğitime bakış açısı. Bu kategoriler belirlenip incelenen eserlerdeki bulgular alakalı olduğu kategorilerin içinde özetlenerek yorumlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde Cumhuriyet öncesi Türk öykülerinde bulunan çocuk eğitimi ile ilgili bulgular bulunmaktadır. Araştırmaya ait bulguların daha düzenli olması için bir tablo şeklinde özetlenerek yorumlanması tercih edilmiştir. Çalışmanın konusu göz önünde bulundurularak yapılan kategoriler ve bulgular Tablo 1'de bulunmaktadır:

Tablo 1. Çocuk Eğitiminin Cumhuriyet Öncesi Türk Öykülerine Yansımaları

Tematik Kategori	İlgili Eser	Tematik Kategorinin Esere Yansıma Şekli
1. Eğitim Ortamları	Küçük Remzi (Mehmet Rauf)	Remzi, âmin alayı denilen bir törenle okula başlamıştır. Okulda aldığı eğitim din eğitimi ağırlıklıdır.
	Kurbağa Duası (Ömer Seyfettin)	Öykü; öğretmen kadrosunda müdür, müdür yardımcısı, memurlar ve öğretmenlerden oluşan yirmiye yakın görevlinin olduğu İstanbul'a yakın bir kasabada geçmektedir. Hikâyedeki öğretmenlerin her birinin farklı bir dünya görüşü olduğu görülmektedir. Her ırktan yatılı öğrencinin bu okulda eğitim alması dikkat çekicidir.
	Ses Duyan Kız (Y. K. Karaosmanoğlu)	Çocuk yaşta Emine kendi başına hafızlık eğitimi almakta ve kadınlara mevlüt okumaktadır.
	Kaşığı (Ömer Seyfettin)	Hikâyede suçsuz bir çocuğun haksız yere ceza alması söz konusudur. Hikâyenin içeriğinde cezacı ve otoriter bir veli tipi bulunmaktadır.
	Gamsızın Ölümü (R. N. Güntekin)	Öyküde ana mektebi, ilk ve orta mekteplere dair bir kesit verilmektedir. Talebe bayramı günü kutlanmaktadır. Ayrıca kimsesiz çocukların kaldığı yetimhanelerde nasıl bir eğitim verildiğine dair bir izlenim oluşturulmaktadır.
2. Eğitim Modeli	<i>Falaka</i> (Ömer Seyfettin)	Öyküde esaslı eğitim modelinin izlerini gösteren otoriter öğretmen ve cezacı bir eğitim anlayışı bulunmaktadır.
	And (Ömer Seyfettin)	Bu öyküde karşımıza cezacı, sert ve otoriter öğretmen tipi çıkmaktadır. Anne ve oğul olan iki öğretmenin çocuklara şiddet içeren cezalar verdiği görülmektedir.
3. Din Eğitimi	Firkat (A. Mithat Efendi)	Memduh adında bir çocuğun Mekteb-i İrfan isimli bir okula gitmesi ve burada dini içerikli bir eğitim alması dikkat çekmektedir. Memduh bu okulda tecvit üzerine sohbetler yapmakta ve mesnevi okumaktadır.
	İlk Namaz (Ö. Seyfettin)	Öyküde bir annenin çocuğuna namaz kılmayı öğretmesi, ibadet ve din eğitimini olumlu bir yaklaşımla çocuğa vermesi işlenmektedir.
4. Eğitime bakış açısı	Hep Onlar İçin (Mehmet Rauf)	Çocuklarını okutmak için kendi ihtiyaçlarından fedakârlık eden bir babanın eğitime verdiği önem öyküde vurgulanmaktadır.
	Küçük Remzi (Mehmet Rauf)	Kuşpalazına yakalanan Remzi'nin cehaletten kaynaklı olarak ölmesini konu edinen bir eserdir.
	Kuduz Düğünü (Ahmed Naim)	Kuduz hastalığı bulaşan bir çocuğun palgurtlama denilen hurafe bir yöntemle tedavi edilmeye çalışılması ve iyileşmemesi neticesinde ölmesi etrafında gelişen bir öyküdür.

Tablo 1'de toplu olarak verilen tematik kategorilere ilişkin bulgular aşağıda detaylandırılmıştır:

1. Tema: Öykülerde Bulunan Eğitim Ortamları

Eğitim ortamı; farklı fiziksel mekânlardan sanal ortamlara kadar uzanabilen, eğitimin gerçekleştiği bağlam ve çevreyi içine alan, iletişim ve etkileşime dayalı bir kültür veya iklimde sürece katılan insan, araç, gereç, tesis, organizasyon gibi farklı bileşenleri kapsayan geniş bir kavramdır.

İncelenen hikâyelerde, dönemin eğitim ortamının sert, otoriter ve kuralcı olduğu tespit edilmiştir. Samipaşazade Sezaî'nin *Küçük Şeyler* adlı kitabında yer alan *Bu Büyük Adam Kimdir* adlı hikâyede küçük bir çocuğun Fransızca öğretmeninin okuduğu bir kitaptan etkilenmesi anlatılır. Çocuk, sokakta dikkatini çeken bir adamı bu kitabın etkisiyle büyük adam zanneeder ve sonunda hayal kırıklığına uğrar. Öyküde Fransızca öğretmenine dair çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte, çocuğun hayal dünyasına hitap eden bir kitap okutması ve böylece çocuğun yaratıcılığını teşvik etmesi döneminin ilerisinde bir yaklaşımdır. Öykülerde tesadüf edilen diğer öğretmen temsillerinin aksine bu öğretmen tipinde yapılandırıcı eğitim anlayışının kısmen de olsa izleri görülür. Cumhuriyet öncesi dönemde yaygın olan Fransızcanın yabancı dil olarak öğretilmesi de öyküye yansır.

Benzer biçimde Ömer Seyfettin'in *Kurbağa Duası* adlı öyküsünde de Yahudi bir Fransızca öğretmeni bulunur. Öyküde din ve ırk bakımından karma bir öğretmen kadrosunun olduğu, hayat ve tabiat tasavvuru bakımından farklılıkları olan öğretmenlerin eğitim sistemi içinde istihdam edildiği anlaşılmaktadır. Bu durum muhakkak ki çok uluslu bir imparatorluğun eğitim süreçlerine yansıyan insan kaynağı çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Yine öyküde otoriter ve mesafeli bir müdürün varlığı söz konusudur. *Kurbağa Duası* isimli bu öykü İstanbul'un bir kasabasındaki idadi mektebinde geçer. Öğretmen kadrosunda müdür, müdür yardımcısı, memurlar ve öğretmenlerden oluşan yirmiye yakın görevli vardır. Hikâyede riyaziye, edebiyat, Fransızca ve din bilgisi öğretmenlerine yer verilir. Her ırktan yatılı öğrencinin bu okulda eğitim gördüğü öyküden çıkarılabilir. Uykudan hemen önce çocuklara yeni kelimeler öğretmeye yönelik soru cevap etkinlikleri dil öğretimine ilişkin dönemsel yaklaşımın bir örneği sayılabilir.

Fransızca dersinin konu alındığı bir diğer eser Ömer Seyfettin'in *Gurultu* isimli öyküsüdür. Öyküde Fransızca sınavının yapılması esnasında yaşanan olaylar anlatılır. Sınav gözetmenliği yapan öğretmenlerin sınav sırasında rahat bir şekilde sigara içmeleri dönemin eğitim ortamını yansıtması bakımından dikkat çekicidir.

Eğitim ortamını betimleyici öykülerden biri de Ahmet Mithat Efendi'nin *Firkat* isimli öyküsüdür. Öyküde Memduh isimli bir çocuğun eğitim hayatından kesitler verilir. Çocuk üç yaşından itibaren öz babası tarafından mektebe başlatılır. Bu yaş okula başlamak için son derece küçük bir yaştır. Bu bağlamda velinin pedagojiden habersiz olduğunu söylemek mümkündür. Öykünün devamında çocuğun eğitime mekteb-i irfan denilen bir okulda devam ettiği anlaşılır. Eğitiminin bu evresinde eğitim sorumluluğu üvey babası Ata Bey tarafından üstlenilir. Öğrenci rolüyle değerlendirildiğinde Memduh yaşının ilerisindedir. Aldığı eğitimler neticesinde henüz çocuk yaşta olmasına rağmen tecvit üzerine sohbetler edebilen, Mesnevi okumaları yapabilen bilgili ve başarılı bir öğrenci görünümündedir. Bu bilgi birikimi ve becerisi sayesinde henüz on dört yaşında olmasına rağmen Bâb-ı Âli'de mazbata çırağı olur. Her ne kadar pedagojiden habersiz olsalar da bu öyküdeki velilerin eğitime önem verdikleri görülür. Cumhuriyet öncesi döneme ait öykülerde, veliler genellikle otoriter ve cezacı olarak karşımıza çıkar. Fakat *Firkat* isimli öyküde ve Mehmet Rauf'un *Hep Onlar İçin* isimli

öyküsünde bu durumdan farklı bir veli tipi ile karşılaşılır. Bu öykülerdeki veliler, çocuklarının okuması için çabalar ve onlara destek olurlar.

Mehmet Rauf'un *Hep Onlar İçin* adlı öyküsü, yatılı okula giden iki kız çocuğu ve onlara düşkün olan babaları etrafında gelişir. Baba, maddi zorluklar yaşadığı halde çocuklarına iyi bir gelecek hazırlama çabası içindedir. Çocuklarının okuması için kendi ihtiyaçlarından kısar. Dönemin şartları düşünüldüğünde Bedri Bey'in kız çocuklarının okumasını destekleyen bir veli özelliği göstermesi onun ileri görüşlü bir baba olduğuna işaret eder.

Ömer Seyfettin'in *İlk Namaz* adlı öyküsünde de dönemin veli tiplerinin dışında daha öğretici ve yumuşak mizaçlı bir veli vardır. Öyküdeki anne tipi oğluna namaz ve ibadet eğitimi vermektedir. Çocuğun epizodik belleğinde güzel bir anı olarak kalan bu sahneler on beş sene sonra bile güzellikle yâd edilmektedir. Öyküde, diğer öykülerin aksine anlayışlı bir veli bulunmaktadır. Anne, çocuğuna eğitim verirken hiçbir şekilde kaba kuvvet ve baskıya başvurmamaktadır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Menekşe Kalfa'nın Savunması* adlı hikâyesinde, Menekşe Kalfa isimli Afrika kökenli bir hizmetçi üzerinden o dönemde yaşayan Afrika kökenli insanların eğitimine değinilir. Menekşe Kalfa onlara ne öğretilirse onu yaptıklarını ve hangi uygarlıkta bulunuyorlarsa ona göre yetenek ve bilgilerinin geliştiğini söylemektedir: "Biz zenciler, bize ne öğretiliyorsa onu öğreniyoruz. Hangi işe verilirsek onu yapıyoruz. Yeteneğimizdeki çalışma, her ülkenin uygarlığı ile düz orantılı olarak gelişiyor. Bilginlerimiz, artistlerimiz, politikacılarımız, çeşitli sanatlarla geçinenlerimiz vardır..." Öyküden anlaşılacağı üzere dönemin hizmetçilerine yönelik eğitim, hizmet ettikleri ailelere göre şekil almakta ve informal olarak gerçekleşmektedir.

Mehmet Rauf'un *Küçük Remzi* adlı öyküsünde, hastalıklı bir çocuk olan Remzi'nin altı yaşına gelince okula gönderilmek istenmesi üzerine âmin alayı denilen bir törenle okula başlaması anlatılır. Okulda dini eğitime ağırlık verilmektedir. Çocuğunun zayıf ve hastalıklı olduğunu düşünen Raziye onu okula göndermek istemese de ailesinin ısrarları neticesinde ikna olur. Raziye çocuğuna çok düşkün bir veli kimliği çizer. Remzi evde çok sıkıldığı için okula gitmeyi seven bir çocuktur ve okulda bir şeyler öğrenmeye isteklidir. Dolayısıyla okulu seven bir öğrenci modeli yansıtılır. Çocuk ağır bir şekilde hastalanır; fakat cehaletten kaynaklı doktora götürülmez ve ölür. Bu dönemin önemli bir sorunu olan cehalet, hurafeler ve salgın hastalıklar başka hikâyelerde de çocukların ölümüne sebep olan nedenler arasındadır.

Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kar Yağarken* adlı öyküsü, on iki yaşında kimsesiz bir çocuk olan Sermet'in hayatını devam ettirebilmek için hamallık yapmak zorunda kalmasını ve dolayısıyla hiçbir eğitim alamamasını işler. Cumhuriyet öncesi dönemde maddi durumu yetersiz, savaştan etkilenmiş olan kimsesiz çocukların eğitimden yoksun kalmaları dikkat çeker. Buna yönelik diğer bir öykü Halide Edip Adıvar'ın *Himmet Çocuk* adlı öyküsüdür. Öyküde on üç yaşında olan bir çocuğun milli mücadele döneminde verdiği hayatta kalma savaşı anlatılır. Henüz yedi yaşındayken yetim kalan Himmet, ninesi ve ablasına bakmak zorundadır. Hayat mücadelesi içinde ve zorlu bir savaş ortamında eğitim hakkından mahrum kalan çocuklardan biridir. Ömer Seyfettin'in *Bir Çocuk Aleko* adlı öyküsünde de Ali, savaştan dolayı çocuk yaşta ailesini kaybetmiş ve yalnız kalmıştır. Savaştan önce bir fırıncının yanında çalışmaktadır. Burada dikkat çeken çocuğun formal bir eğitim almamasıdır. Ancak usta-çırak ilişkisine dayalı olarak meslek öğrendiği anlaşılmaktadır. Ailesini ararken hayatta kalmak için Rum bir papazın yanına sığınır. Ona verilen casusluk görevi sırasında henüz ailesine kavuşmadan hatatını kaybeder. Reşat Nuri Güntekin'in *Gamsızın Ölümü* adlı hikâyesinde ana mektebi, ilk

ve orta mekteplere dair bir kesit görülür. Bu öyküde dönemin yetimhanelerindeki eğitim sistemine dair tasvirelere rastlanır. Bu öykülerde dönemin şartlarından dolayı pek çok çocuğun eğitim alma hakkından ve imkânından mahrum kalma gerçeği dikkat çeker.

Ömer Seyfettin'in *Falaka* adlı öyküsündeki Hoca Efendi olumsuz bir öğretmen tipidir. Aksakallı, uzun boylu, bağırtkan bir ihtiyar olan Hoca Efendi enfiye adı verilen bir çeşit tütünü burnuna çekmektedir. Bu yönüyle öğrencilere kötü örnek olmaktadır. Bunun dışında çocuklara uyguladığı falaka cezası ise insanlık dışı bir ceza yöntemidir. Bu cezayı uygulama nedeni sınıfı iyi yönetememesidir. Hikâyede baskıdan ve cezadan sıkılmış, bundan dolayı buldukları her fırsatta öğretmenlerine zorluk çıkarmaktan hoşlanan öğrenci modeline yer verilir. Öğrenciler türlü yaramazlıklar yapar. Hatta bu yaramazlıklarına Abdurrahman Çelebi adındaki zavallı bir eşeği alet edecek kadar ileri giderler. Yaramazlıkları öğretmenlerinin görevden alınmasına neden olacak kadar abartılıdır. Bu bakımdan öyküye yansıyan öğrenciler sorumsuz ve ölçüsüzdür.

Ömer Seyfettin'in *İlk Cinayet* adlı öyküsünde, dört yaşında çocuğun eline annesi tarafından bir martı verilir. Anne etrafındakilerle sohbete dalarken çocuk martıyı öldürür. Aslında çocuğun eline bir canlıyı tutturup daha sonra hiç ilgilenmemesi annenin sorumsuzluğudur; fakat bu durum için yalnızca çocuk suçlanır. Annenin ve vapurdakilerin çocuğa kızması, onu azarlaması, yetişkinlerin sorumsuzluk ve ilgisizliklerini kabul etmemesi, aradan otuz yıl geçmiş olmasına rağmen çocuk için travmatik bir anı olarak kalır.

Ömer Seyfettin'in *Kaşığı* adlı öyküsünde ise yaptığı bir hatadan dolayı çocuğuna ceza veren sert ve otoriter bir babanın yanlış tutumu öne çıkarılır. Aslında ceza alan çocuğun suçu yoktur ve suçu işleyen kişi onun ağabeyidir. Fakat ağabey, babasından korktuğu için suçun kendisine ait olduğunu söyleyemez. Otoriter baba farkında olmadan çocuğuna trajik bir son hazırlar.

Ömer Seyfettin'in *And* isimli öyküsünde; kız ve erkek çocukların beraber eğitim gördükleri bahçeli, kapalı avlusu olan küçük bir okulda yine cezacı, sert ve otoriter öğretmen tipine tesadüf edilir. Bu öğretmenler sıklıkla cezaya başvurur ve ceza verme yöntemleri şiddet içerir. Şiddet içeren bu ceza yöntemlerinden biri falakaya yatırmaktır. Dönemin eğitim anlayışı ve incelenen öyküler göz önünde bulundurulduğunda, öğretmenler genel olarak esasici eğitim anlayışını yansıtır.

Tüm bu bilgilerin ışığında; dönemin eğitim ortamlarının çoğunlukla informal olduğu hem formal hem informal ortamlarda şiddet, ceza ve din ağırlıklı eğitim verildiği sonucuna varılabilir.

2. Tema: Öykülerde Yer Alan Eğitim Modelleri

Döneme ait incelenen bütün öykülerde sert, otoriter, cezacı ve şiddet içeren bir eğitim öne çıkar.

Ömer Seyfettin'in *And* isimli hikâyesinde, bir okulda öğretmen olan anne ve oğulun öğrencilere karşı sergilediği sert, otoriter ve ceza içerikli eğitim anlayışları" ... Mektepte yalnız bir nevi ceza vardı: Dayak..." cümlesinde özetlenir.

Cumhuriyet öncesindeki öykülere yansıya eğitim ortamlarında cezanın şiddete dönüşmesi olağan bir durumdur. Çocuklara sıklıkla ceza verildiği ve cezanın da çoğunlukla şiddet olarak uygulandığı açıktır. Bununla birlikte öykülerde şiddetin çözüm olmadığı aksine

çocuklar üzerinde olumsuz etkiler bıraktığı görülür. Ömer Seyfettin'in *Falaka* adlı eserindeki manzara şiddetin nasıl kanıksandığına iyi bir örnektir:

“Sopayı biri bırakıp biri alıyordu. Nöbetleme falaka tutuyorduk. Hepimizi sıra dayağına çektiler...”

Bu örneklerden hareketle cezacı ve öğretmeni temel alan bir eğitim sistemi olduğundan dolayı dönemin eğitim modeline esaslı eğitim modeli denilebilir.

3. Tema: Öykülerde Din Eğitimi

Döneme ait incelenen eserlerde din eğitimine yönelik çeşitli bulgulara rastlanmaktadır. Tanzimat döneminin önemli isimlerinden biri olan Ahmet Mithat Efendi'nin *Letaif-i Rivayat* adlı eserinde bulunan *Firka* isimli öyküde Memduh adında bir çocuğun Mekteb-i İrfan isimli bir okula gitmesi ve burada dini içerikli bir eğitim alması; Mehmet Rauf'un *Küçük Remzi* adlı öyküsünde altı yaşında bir çocuk olan Remzi'nin okulda elifba ve ilahi öğrenmesi; Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ses Duyan Kız* adlı öyküsünde on altı yaşındaki Emine'nin kendi başına köyün hocasından hafızlık dersleri alması ve köydeki kadınlara mevlit okuması bu çerçeveyi yansıtan örneklerdir.

Ömer Seyfettin'in *Falaka* isimli öyküsünde kahraman anlatıcının “Elifbe'yi, Amme'yi, her şeyi hep bir ağızdan okuyor, rakamları bir ağızdan sayıyor, bir ağızdan ilahi söylüyorduk.” şeklindeki söylemi çocukların din eğitimi aldığı; elifba, amme, ilahi öğrendiğini göstermektedir. Ömer Seyfettin'in diğer öykülerinden olan *Ant*'ta Büyük Hoca ve Küçük Hoca olarak geçen anne ve oğulun çocuklara din üzerine eğitim verdiği, *İlk Namaz*'da çocuğun annesinden namaz kılmayı öğrendiği, annenin çocuğuna ibadet duyarlılığı aştığı görülmektedir.

İncelenen öykülerde, Cumhuriyet öncesi dönemde ilkokul programında Kuran ve din bilgisi derslerinin ağırlığı göze çarpmaktadır. Din dersleri ilkokuldan idadi mekteplere kadar hemen her kademe ağırlıklı olarak verilmektedir.

4. Tema: Öykülerde Toplumun Eğitime Bakışı

İncelenen öykülerde duyarlı ve bilinçli olduğu kadar duyarsız ve bilinçsiz velilere tesadüf edilmektedir. Örneğin Mehmet Rauf'un *Hep Onlar İçin* adlı öyküsünde eğitime önem veren bir babanın varlığı dikkat çeker. Çocuklarının geleceğinin iyi olması ve onların mutluluğu için çabalayan bir babaya yer verilir. Bunun aksine duyarsız ve bilinçsiz velilerle de karşılaşılır. Mehmet Rauf'un *Küçük Remzi* adlı öyküsündeki veli bu ikinci grubu temsil eder.

Remzi bir gün okuldan geldiğinde hastalanır ve günlerce ateşler içinde yatar. Annesi Raziye doktor çağırarak konusunda çok ısrar etse de ailesi buna yanaşmaz. Çocuğun durumu tamamen kötüye gittikten sonra doktor çağırarak zorunda kalırlar. Fakat Remzi için artık çok geçtir. Ailesinin cehaleti yüzünden kuşpalazı denilen bir hastalıktan ölür.

Yine Ahmet Naim'in *Kuduz Düğünü* adlı öyküsünde iki çocuk köpek tarafından ısırılır. Bu çocuklardan birinin babası olan Demirci Kasım Usta köpeğin ısırıldığı yeri çakıyla oyup kızgın demirle dağlar ve çocuk bunun sonucunda iyileşir. Köpek tarafından ısırılan diğer çocuğun babası Kaşıkçıoğlu Rasim Ağa ise bunun canice bir davranış olduğu gerekçesi ile Kasım Usta'yı eleştirir. Kendi çocuğu için ise palgurtlama denilen hurafe bir yöntemi uygular. Öykünün sonunda Rasim Ağa'nın oğlu kuduz hastalığından ölür.

İki baba üzerinden kurulan bu karşıtlık aslında öykülerdeki toplumsal tabakaların bilinç ve duyarlılığını betimlemektedir. Bir tarafta tıbbi müdahale olanaklarının yokluğu nedeniyle geleneğin deneyimlediği ve nispeten iyi sonuç verdiği tedavi yaklaşımı, diğer tarafta çocuğu ölüme götüren hurafenin körleştirdiği bir biliş ve tutum söz konusudur.

SONUÇ

Cumhuriyet öncesi dönemde yazılan öykülerde çocuk eğitime bakışı inceleyen bu çalışmada çocuk eğitimi içerik analizi yöntemiyle dört temel tematik çerçevede incelenmiştir.

Cumhuriyet öncesi eğitim ortamlarında din ağırlıklı, çok uluslu ve şiddet barındıran bir eğitim ortamı dikkat çekmektedir. Bu üç unsurun dışında cehalet, baskı ve savaşlar da dönemin eğitim faaliyetlerini ciddi şekilde etkilemiştir. Okunan öyküler öğretmen, öğrenci ve veli ekseninde incelenecek olursa, temelde baskıcı, şiddet ve ceza yanlısı bir öğretmen ve veli profili görülmektedir. Öğrenciler ise daha pasif ve alıcı bir konumda bulunmaktadır. Gerek öğrenci gerek öğretmen olmak üzere okullarda çok uluslu bir yapının izleri vardır.

Öykülere yansıdığı kadarıyla, günümüzdekinin zamansal izdüşümü kabul edilebilecek biçimde çeşitli kademelerden oluşan bir eğitim sistemi ile karşılaşmaktadır. Fakat günümüzden farklı olarak eğitim alamayan pek çok çocuk vardır. Bu olumsuz ortamı iyileştirmeye yönelik bir çabanın öykülerde vurgulanmadığı söylenebilir. Daha çok dini ritüellerin baskın olduğu bir eğitim sürecinden söz edilebilir.

Cumhuriyet öncesi döneme ait incelenen pek çok öyküye esaslı eğitim yaklaşımı yansımıştır. Bu nedenle eğitim genel olarak esaslılık üzerine inşa edilmiştir. Dönemin eğitimcilerinde ve ebeveynlerinde cezaya ve şiddete eğilim baskındır. Bu cezaya meyilli ortam, öğrenci üzerinde çoğunlukla bir baskı ve travma oluşturabilmektedir. Bu travmatik durumlar aradan uzun yıllar geçse dahi unutulamayan acı hatıralar olarak öykülerin karakterlerinin bilinçaltılarında yaşamaktadır.

Öykülerde çoğunlukla karşılaşılan bir diğer durum ise din dersleri ağırlıklı bir eğitim anlayışıdır. Dini eğitim ve duyarlılık sadece eğitim süreciyle sınırlı değildir. Yaşamın her alanında ağırlıklı olarak din eksenli bir duyarlılık varlığını sürdürmektedir. Öykülerde dönemin alfabetesi olması nedeniyle elifba öğretilmesi ile başlayan eğitim süreci amme, ilahiler, mesnevi okumaları, tecvit öğretimi, mevlit okuma ve hafızlık şeklinde devam etmektedir. Bu durum ebeveynlerin çocuklarını yetiştirmesine de yansımaktadır. Eserlerde çocuklarına din eğitimi veren ebeveynler dikkat çekmektedir.

Öykülerde, eğitim ve öğretim hizmetinin toplumun bütün kesimlerine ulaşamadığı görülmektedir. Bu durumun dönemin siyasi ve sosyal ortamından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Dışa kapalı, tekrar veya nakil üzerinden sürdürülen eğitim faaliyetleri söz konusudur. Dünyaya açık olmak ve pozitif bilimlerin rasyonel temellerinden hareket etmek yerine hurafe ve geleneğe dayalı olarak inşa edilmiş eğitim ortamları akılcılıktan uzaktır. Hurafelere ve cehalete sarılan pek çok öykü kahramanına tesadüf edilmesi böyle bir ortamın sonucudur.

Öykülere savaşın etkilediği pek çok yetim çocuk yansımıştır. Dönemin sosyal ve ekonomik yetersizlikleri ile siyasi çalkantıları bu çocukların sahipsiz ve eğitimsiz kalmalarına, hayatta kalma mücadelesi vermelerine yol açmıştır. Bunlarla birlikte az da olsa bilinçli olarak çocuklarının eğitimini destekleyen ebeveynlerden söz edilebilir.

İncelenen tüm öykülerden hareketle çocuk eğitiminin sınırlı bir biçimde öykülerle yansıdığı söylenebilir. Yine de elde edilen veriler çocuk eğitimine yönelik yaklaşım hakkında genel bir kanaat oluşturmaktadır. Roman, anı, tiyatro vb. türleri de içine alan kapsamlı bir çalışma dönemin genel perspektifini detaylandırmaya yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adıvar, H. E. (2014). *Dağa çıkan kurt*. İstanbul: Can Yayınları.
- Ahmet Mithat Efendi (2001). *Letaif-i rivayat*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ahmet Naim (1968). *Kuduz düşünü*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Akbaş, E. (2009). Modern çocukluk paradigmasının oluşumu eleştirel bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 20(1), 95-104.
- Aktaş, Ş. (2009). Edebi metin özellikleri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 39, Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı, 187-200.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni, nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Çıkla, S. (2005). Tanzimat'tan günümüze çocuk edebiyatı ve bazı öneriler. *Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, 104-105(9), 89-107.
- Ergün, M. (2014). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Girişken, N. (2010). Çocuk eğitiminde ailenin etkisi. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 5.
- Gutok, G. L. (2014). *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar*. N. Kale (çev.). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Gürpınar, H. R. (2017). *Kadınlar vaizi*. İstanbul: Maviçatı Yayınları.
- Güntekin, R. N. (2009). *Leyla ile Mecnun*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Karay, R. H. (2015). *Gurbet hikâyeleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2021). *Milli savaş hikâyeleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2022). *Bir serencam*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kayra, O. K. (2003). Atasözlerinde anlam kaymaları, zamana bağlı anlam ve coğrafi mekân kayıpları. *Milli Folklor*, 60, 116-127.
- Mehmed Rauf (2007). *Seçme hikâyeler*. İstanbul: Özgür Yayıncılık.
- Müftüoğlu, A. H. (2015). *Çağlayanlar*. İstanbul: Karanfil Yayınevi.
- Ottaway, A.K.C. (1998). *Education and society (1st ed.)*. Routledge. Doi:10.4324/9781315888750
- Ömer Seyfettin (2022). *Seçme hikâyeler I*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Ömer Seyfettin (2022). *Seçme hikâyeler II*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

- Özüdoğru, F. (2005). Öğretmenlerin 2018 Türkiye milli müfredat değişikliğine ilişkin algıları. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 458-475.
- Recaizade Mahmud Ekrem (2022). *Saime*. Ankara: Sapiens Yayınları.
- Recaizade Mahmud Ekrem (2022). *Şemsa*. Ankara: Sapiens Yayınları.
- Samipaşazade Sezai (2019). *Küçük şeyler*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Seçkin, N. ve G. Koç (1997). Okul öncesi eğitimde okul aile işbirliği. *Yaşadıkça Eğitim*, 51, 5-10.
- Sever, S. (2012). Çocuklar için seçilecek kitaplar hangi özellikleri taşımalıdır? *Eğitimci Öğretmen Dergisi*, 16.
- Somel, S. A. (2012). *Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Osmanlı eğitim düzeninde değişiklikler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sönmez, V. (2017). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış: Çocuk edebiyatı nedir ne değildir?* Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2016). Edebiyat ve çocuk edebiyatı edebiyatın amacı ve işlevi. *Türk Dili Dergisi*. CX (780), 12-31.
- UNICEF (1989). *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi*. https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf (Erişim Tarihi: 10.05.2024).
- UNICEF (2007). *Progress for children: statistical review*. <https://books.google.com.tr/books?> (Erişim Tarihi: 10.05.2024).
- Uşaklıgil, H. Z. (2005). *Bir yazın tarihi*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Varış, F. (1993). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Atlas Kitabevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.